

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΥ

ΚΑΙ Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΚΑΤΟΙΚΗΜΕΝΟΥ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

Από την Αντιπρόεδρο του ΕΠΟΠΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ του Συλλόγου Επιστημόνων Ελαφονήσου
ΑΡΩΝΗ ΜΑΡΙΑ του Ιωάννου, Φιλολόγο-Ιστορικό Τέχνης

«Αυτός ο τόπος ο μικρός, ο μέγας ...»

Ο τόπος μας είναι μικρός. Μία νησίδα και τα περί αυτής στο νοτιότερο άκρο της Πελοποννήσου. Ο τόπος μας είναι μικρός, μα έχει παράδοση και ιστορία τεράστια, που πάει, χωρίς διακοπή, πάνω από 4000 χρόνια πριν. Ακόμα και το χάσμα που άνοιξε ο σεισμός, σαν γίναμε νησί, δεν διατάραξε ετούτη τη συνέχεια. Αυτός ο μικρός, ο απομακρυσμένος τόπος, εκτός από μακρά ιστορία, έχει επιπλέον προικιστεί με ένα φυσικό δώρο που του προσδίδει – σε πείσμα της περιορισμένης του έκτασης – μιαν απλωσιά και μιαν ανοιχτούνη, κι ένα μέγεθος ανεξάντλητο: τη θάλασσα. Και δεν εννοώ μόνο τη φυσική ομορφιά της θάλασσας μα και την πρόκλησή της, το κάλεσμα των ανοιχτών οριζώντων που διαμορφώνει τη φυσική ροπή για το καινούργιο, το ελεύθερο πνεύμα, την αναζήτηση. Αυτός ο σπάνιος συνδυασμός της μακράς ιστορίας, της πλατιάς θάλασσας και της μικρής γης που χαρακτηρίζει αυτόν τον τόπο αποτελεί συνάμα και τη μεγάλη του δύναμη, σαν να γεννάται όλος του ο πλούτος μέσα ακριβώς από την αντίθεση των μεγεθών που τον συνιστούν. Η Ελαφόνησος είναι ένας μικρός-μεγάλος τόπος. Ένας προικισμένος τόπος.

Το μεγαλείο αυτού του μικρού τόπου γιορτάζουμε σήμερα με την επέτειο της απελευθέρωσης από τους Άγγλους και την ένωση του νησιού με την υπόλοιπη ελεύθερη Ελλάδα 164 χρόνια πριν, στις 6 Ιουλίου 1850. Μα ο εορτασμός είναι διπτός. Ο τόπος έχει βαθιές θρησκευτικές ρίζες, όπως μαρτυρά η αποπεράτωση του Ιερού Ναού του Αγ. Σπυρίδωνος, του πολιούχου και προστάτη του νησιού, στις 9 Ιουλίου 1858, την οποία επίσης τιμούμε σήμερα.

Η διπλή αυτή επέτειος καθιερώθηκε μόλις το 2003 με ειδικό Προεδρικό Διάταγμα (54/2003, ΦΕΚ 59/Α/7.3.2003) χάρη στην ευγενική προσπάθεια του Ελαφονησιώτη Πανεπιστημιακού και Ιστορικού Ερευνητή, Κωνσταντίνου Σπ. Μέντη. Αν ένας τόπος δεν είναι μόνο οι φυσικές ομορφιές του, μα και οι άνθρωποι και η ιστορία του, και η ιστορική μνήμη δεν είναι απλώς χρέος μα και βαθιά ανθρώπινη ανάγκη, τότε οφείλουμε να αναγνωρίσουμε την πολύτιμη συμβολή

συντοπιτών μας, όπως ο Κωνσταντίνος Μέντης και ο γιατρός και αρχαιολόγος Τζωρτζής Ανωμήτρης στην έρευνα, καταγραφή, και διατήρηση αυτής της μνήμης και ιστορίας του τόπου. Σύμφωνα με τις ιστορικές αυτές μελέτες, μετά τη μακρά κατοχή της από Ενετούς, Τούρκους, και Γάλλους, η Ελαφόνησος αποτέλεσε επίσημα τμήμα της Επτανήσου Πολιτείας το 1804 – όπως άλλωστε τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα – που περιήλθε στην κυριαρχία των Άγγλων το 1809. Η ένωση του νησιού με την Ελλάδα είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις διπλωματικές και πολιτικές εξελίξεις της νεώτερης ιστορίας της χώρας μας. Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Μέντη, η Ελαφόνησος ήταν το πρώτο κατοικημένο νησί των Επτανήσων που απελευθερώθηκε από τους Άγγλους και το πρώτο Κυθηραϊκό νησί που απέκτησε την ανεξαρτησία του.

Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή έπαιξε η de facto προσάρτηση της Ελαφονήσου στην Ελλάδα το 1828 από τον κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια. Ακολούθησε μία περίοδος αγγλο-ελληνικών διενέξεων που κορυφώθηκαν το 1849-1850 με τον αποκλεισμό ελληνικών λιμανιών από τους Άγγλους. Ύστερα από αντίδραση των Γάλλων και διπλωματικές ενέργειες των Ρώσων, που διαμήνυσαν ότι προστατεύουν «τας νήσους Ελαφόνησον και Σαπέντζα», οι Άγγλοι δέκοψαν το εμπάργκο και ο υπουργός των Εξωτερικών Ανδρέας Λόντος υπέγραψε στις 6 Ιουλίου 1850 σύμβαση με την Αγγλία με την οποία η Ελαφόνησος ενώνονταν οριστικά με την Ελλάδα. Έτσι έληξε η ξένη κυριαρχία στο νησί, που διήρκεσε πάνω από 1000 χρόνια. Ωστόσο, καίρια ήταν η συμβολή των Μανιατών στην απελευθέρωση της Ελαφονήσου. Ο Τζανετάκης Γρηγοράκης, της ονομαστικής Μανιάτικης οικογένειας των Γρηγοράκιδων, αγωνιστών της Επανάστασης του 1821, ίδρυσε κατόπιν έγκρισης της Ελληνικής Κυβέρνησης το 1837, και ενώ το νησί βρισκόταν ακόμη υπό βρετανική κατοχή, τον νεώτερο οικισμό της Ελαφονήσου με την εγκατάσταση οικογενειών από τη Μάνη, τα Κύθηρα και τα γύρω χωριά των Βατίκων. Η ύπαρξη μόνιμου οικισμού αποτέλεσε σημαντικό επιχείρημα

στη διεκδίκηση του νησιού από την Ελληνική κυβέρνηση.

Στις 9 Ιουλίου 1858, οκτώ χρόνια μετά την ένωση με την Ελλάδα, οικοδομήθηκε στον οικισμό της Ελαφονήσου ο ιερός ναός του Αγ. Σπυρίδωνος, προστάτη Αγίου του νησιού. «Κτίτορες Πασχάλης Γερακάρης και Φλωρούσα Δραγονίτσα σύζυγός του», διαβάζουμε σε επιγραφή του ναού. Σύμφωνα με την παράδοση, η αρχική πρόθεση ήταν ο ναός να χτιστεί σε άλλο σημείο του νησιού – στη στροφή προς το Κοντογόνη – όμως ο άγιος εμφανίστηκε στον κτίτορα και του υπέδειξε το ακριβές σημείο καθώς και το όνομα της εκκλησίας. Έτσι, ο ναός χτίστηκε πάνω στη βραχονησίδα στην είσοδο του λιμανιού, σύμβολο έκτοτε του νησιού και προστασία των ναυτικών του. Ο ναός, που ανακαινίστηκε το 1862, είναι απλός στο εσωτερικό του, έχει όμως ένα από τα ομορφότερα ιερά σκαλιστά τέμπλα και εικόνες του 19ου αιώνα. Το γραφικό γεφυράκι που ενώνει τον ναό με το λιμάνι χτίστηκε πολύ αργότερα, περίπου το 1954-1955. Όταν ακόμη δεν υπήρχε το γεφύρι, οι κάτοικοι πατούσαν πάνω στα βράχια για να πάνε στην εκκλησία.

Η διπλή αυτή επέτειος, πολιτικής και θρησκευτικής σημασίας, συνδέει επομένως και επίσημα τη μοίρα αυτού του τόπου με την ελεύθερη Ελλάδα. Η Ελαφόνησος, ελεύθερη πλέον, από το 1850 πορεύεται την ιστορική πορεία της χώρας μας από τούτο το νότιο άκρο της Πελοποννήσου, από τούτο το ακρωτήριο όχι μακριά από το νοτιότερο άκρο της Ελλάδας. Ο εορτασμός αυτός μάς υπενθυμίζει ποιοι είμαστε, πώς βρεθήκαμε σε τούτο τον τόπο, τους αγώνες που έγιναν για να στεριώσουμε εδώ, και να συνδέσουμε ελεύθεροι και περήφανοι τη μοίρα μας και τον πολιτισμό μας με την ιστορία της νεώτερης Ελλάδας. Γιατί η ιστορία του τόπου αυτού, όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά ευρήματα και οι αναφορές σε αρχαία κείμενα, καλύπτει πάνω από 4000 χρόνια. Το 1968 ο Άγγλος αρχαιολόγος Nicholas Flemming ανακάλυψε στον υποθαλάσσιο χώρο Παυλοπέτρι, 600 μόλις μέτρα από το λιμάνι του νησιού, έναν προϊστορικό οικισμό και εργάστηκε με ομάδα αρχαιολόγων του πανεπι-

στημίου Cambridge για την αποτύπωση του οικιστικού σχεδίου.

Παυλοπέτρι Ελαφονήσου

Σύμφωνα με τις τότε δημοσιεύσεις, η πολιτεία διαθέτει δρόμους, πλατείες, κτίσματα, και τάφους της Μυκηναϊκής εποχής, και το μέρος πιστεύεται ότι κατοικήθηκε το 2800 π.Χ. Το Παυλοπέτρι προσήλκυσε πρόσφατα το ενδιαφέρον αρχαιολόγων του πανεπιστημίου Nottingham και από το 2009 έως το 2013 εκπονήθηκε, εδώ σε τούτα τα νερά, ένα σημαντικό ερευνητικό πρόγραμμα Βρετανών και Ελλήνων αρχαιολόγων με τη χρήση των πιο σύγχρονων μεθόδων ενάλιας αρχαιολογίας με σκοπό τη συνέχιση των προηγούμενων ερευνών, την τοπογράφηση, την ψηφιακή αποτύπωση του βυθισμένου οικισμού, και την εκπόνηση σχεδίου προστασίας, συντήρησης και ανάδειξής του.

Σύμφωνα με τα νέα στοιχεία διαπιστώθηκε ότι το Παυλοπέτρι είναι η αρχαιότερη βυθισμένη πολιτεία στον κόσμο, με οργανωμένη κατοίκηση ήδη από την τέταρτη χιλιετία π.Χ, δηλαδή πάνω από 1200 περίπου χρόνια απ' ό,τι υπολόγιζαν αρχικά. Η ψηφιακή αναπαράσταση αυτής της πολιτείας παρουσιάστηκε στο γνωστό πλέον ντοκιμαντέρ του βρετανικού BBC με τίτλο «Παυλοπέτρι: Η Πόλη Κάτω από τα Κύματα». Το ντοκιμαντέρ και τα σχετικά δημοσιεύματα έκαναν την Ελαφόνησο γνωστή παγκοσμίως και δεν υπάρχει σήμερα κανείς, τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που να μην μιλά με θαυμασμό για το νησί με την αρχαιότερη βυθισμένη προϊστορική πόλη στον κόσμο. Έτσι συνδέεται το νήμα της νεώτερης ιστορίας της μεταεπαναστατικής Ελλάδας με κείνο της προϊστορικής, και είμαστε σήμερα εδώ να τιμούμε τον αγώνα για ετούτα τα χώματα, ετούτες τις θάλασσες, που κρύβουν μέσα τους πολιτείες κατοικημένες χιλιάδες χρόνια πριν.

Ο τόπος μας επομένως μπορεί να είναι ένας μικρός, μα μας κάνει περήφανους για ρίζες που ανάγονται στα πιο μακρά